

Р. Д. Стаканов,

к. е. н., асистент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ У РУМУНІЇ В ХХІ СТ.

Стаття присвячена аналізу міграційної ситуації в Румунії, досліджується структура та динаміка міграційних потоків, а також інституційне регулювання міграції в країні після розширення ЄС.

The article analyzes the migration situation in Romania, examines the structure and dynamics of migration flows and institutional regulation of migration in the country after EU enlargement.

Ключові слова: ринок праці, трудова міграція, Румунія, розширення ЄС.

Key words: labour market, labour migration, Romania, EU enlargement.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Трудова міграція відіграє важливу роль для багатьох країн світу. Особливо великого значення дана форма МЄВ набула для країн колишнього соціалістичного табору в Європі, які вступили до ЄС в середині 2000-х рр. Румунія, яка приєдналась до ЄС лише в 2007 р., іще не отримала повноцінного доступу до всіх національних ринків праці країн ЄС, однак вже зараз демонструє значний приріст міграції до країн Союзу. Досвід Румунії в міграційній сфері може бути корисним і для України, зважаючи на приблизну схожість України та Румунії за міграційним потенціалом та за стартовими умовами розвитку ринків праці.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Міжнародна трудова міграція, міграційна політика окремих країн та регіонів досліджувались рядом українських та зарубіжних науковців, серед яких, у першу чергу, варто виділити Дж. Борхаса, А. Вінтерса, А. Гайдуцького, С. Дрінквотера, І. Івахнюка, Е. Лібанову, О. Малиновську, С. Метельова, Д. Рату, А. Румянцеву, О. Старка, А. Філіпенка, Дж. Флореса, Р. Чамі.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Завданням даної статті було проаналізувати зміни, що відбулись у міграційній історії Румунії після розпаду соціалістичного табору в 1989 р. та вступу Румунії до ЄС в 2007 р.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ АВТОРА

Згідно з даними ОЕСР [1], міграційна ситуація в Румунії в основному характеризується еміграцією, особливо після вступу до Європейського Союзу 1 січня 2007 року. Чисельність румунів, які працюють за кордоном, в 2010 році, за оцінками організації, становила близько 3 млн осіб. Тим не менш, доступ до даних по еміграції громадян Румунії або осіб, які народилися в Румунії, і надалі залишається обмеженим.

Офіційно зареєстрована еміграція відображає тільки невелику частину фактичного відтоку. Кількість нещодавно зареєстрованих постійних емігрантів у 2010 році складала близько 7,9 тис. осіб, що на 23% більше, ніж у 2009 році. Краща апроксимація еміграції спостерігається за статистикою основних країн призначення. Наприклад, чисельність румунського населення, яке проживає в Італії, збільшилась у 2010 році приблизно на 80 000 чол.

(у загальному 969 000 чол.), а відповідне зростання в Іспанії склало 33 000 чол. (у загальному майже 864 300 чол.) [1]. Ці дві країни і надалі залишаються основними країнами призначення для мігрантів з Румунії.

Національне агентство зайнятості населення є посередником при тимчасовій трудовій еміграції в рамках двосторонніх трудових договорів. Зараз діють лише п'ять з тринадцяти підписаних угод: з Німеччиною (про сезонних робітників і студентів), а також із Францією і Швейцарією (про обмін стажерами). До цих пір найбільше договорів про посередництво у працевлаштуванні підписано з Німеччиною, оскільки обмеження на доступ до ринку праці для румунських робітників все ще залишаються в силі. Крім того, коли в Іспанії в серпні 2011 року знову запровадили механізми трансмісії для румунських робітників, Двостороння угода "Про зайнятість і працевлаштування в сільському господарстві" стала знову актуальною. У 2010 році число договорів про посередництво у працевлаштуванні залишалася приблизно такою ж, як у 2009 році, — на рівні 110 100, тобто на 1 000 менше, ніж в 2009 році, але більш вдвічі більше, ніж у 2008 році [1].

За даними Управління імміграції Румунії, чисельність іммігрантів в Румунії збільшилася на 10% протягом 2009—2010 рр., що загалом складає 97 400 чол. і становить менше 5% від загальної чисельності населення. Близько 60% іммігрантів, які не є громадянами ЄС, в основному є громадянами Молдови (18%), Туреччини (9%) і Китаю (7%).

У період економічного спаду, уряд Румунії намагався урегулювати притік іммігрантів шляхом скорочення квот на робочі дозволи — до 8 000 в 2009 і 2010 роках в порівнянні з 15 000 в 2008 році. Насправді ж, кількість дозволів, виданих у 2009 і 2010 рр., також була нижчою, ніж ця цифра. За даними Управління Імміграції Румунії, 4200 робочих дозволів, які було видано в 2009 році, — це більш ніж на 60% менше, ніж у попередньому році. Подальше зниження було зафіксовано в 2010 році, коли було видано майже 3000 дозволів, що становить менше 40% дозволеної квотою кількості. Робочі дозволи в основному були видані постійним (77%) і відрядженим працівникам (13%). Більшість робітників-іммігрантів приїхали з Туреччини (21%) і Китаю (18%). У 2011 році квота на робочі дозволи була встановлена на рівні 5500 [1].

У 2010 році в Румунії було представлено майже 890

Таблиця 1. Компоненти приросту населення в Румунії в 2000—2010 рр.

(одиноць на 1 000 населення країни) [1]

Компоненти зростання населення	2000	2005	2009	2010
Загалом	-1,1	-2,2	-1,7	-2,3
Природний приріст	-0,9	-1,9	-1,6	-2,2
Чиста міграція	-0,2	-0,3	-0,1	0,0

клопотань про надання притулку — невелике зростан-

Таблиця 2. Показники ринку праці Румунії в 2005—2010 рр. (у %) [1]

Показники	2005	2009	2010
<i>Рівень зайнятості населення</i>			
Чоловіки (місцеве населення)	63,7	65,2	65,7
Чоловіки (іноземного походження)	76,2	78,1	82,8
Жінки (місцеве населення)	51,5	52,0	52,0
Жінки (іноземного походження)		59,6	56,1
<i>Рівень безробіття населення</i>			
Чоловіки (місцеве населення)	8,1	8,0	8,2
Чоловіки (іноземного походження)	-	-	-
Жінки (місцеве населення)	6,8	6,2	6,9
Жінки (іноземного походження)			

ня в порівнянні з 2009 р. (830). Основними країнами походження заявників були Афганістан, Молдова та Пакистан. Попередні дані за 2011 прогноують подальше збільшення кількості заяв про надання притулку.

У другій половині 2011 року було схвалено ряд поправок до Закону “Про іноземців”: вони адаптують румунське законодавство в рамках міграційної політики ЄС та Шенгенської угоди. Допуск Румунії до Шенгенської системи, який спочатку мав відбутись у березні 2011 року, було відкладено.

Нове законодавство відображає низку Директив ЄС, а саме — “Блакитна карта”, “Санкції роботодавця”, “Повернення” і директива під назвою “Довгострокові резиденти”, директиви про возз’єднання сім’ї і відряджених працівників, а також регулювання загального Візового кодексу. Інші зміни стосуються реалізації законодавства ЄС в області свободи переміщення, причому вже визнано розширення прав громадян ЄЕСП (у тому числі, громадян Швейцарії) і відміни обов’язкової реєстрації громадян ЄС та членів їх сімей [1].

Крім того, нове законодавство передбачає видачу особистих ідентифікаційних номерів всім іноземцям у Румунії, в тому числі особам, які шукають притулку, для доступу до соціальних послуг, включаючи охорону здоров’я, освіту та соціальну допомогу, та виконання правових зобов’язань.

Інші зміни включають жорсткі вимоги до видачі бізнес-віз і спрощення процедур видачі дозволів на працевлаштування. Також було внесено поправки до режиму імміграції відряджених працівників, разом зі створенням спеціальної візи та відновлення випробування ринку праці переведеними працівниками, які хочуть продовжувати постійно працювати у того ж роботодавця. Зараз спостерігається сприяння зміні статусу з навчання до працевлаштування за умови договору про повний робочий день, так само як і до навчання.

Національна стратегія Румунії у справах імміграції на період 2011—2014 рр. була прийнята в травні 2011 року. Його основними завданнями є наступні: сприяння легальній імміграції, посилення контролю над нелегальною імміграцією, розробка національної системи притулку та інтеграції іноземних громадян [1].

Водночас такі заходи по контролю за імміграцією при зростаючих обсягах еміграції та при від’ємному природному приросту населення, призводить до наявності стабільно високого негативного приросту населення в країні в 2000—2010 рр. (табл. 1).

Як видно з таблиці 1, офіційна чиста міграція не є ключовим фактором, що негативно впливає на скорочення населення в Румунії, однак, якщо врахувати компонент нелегальної міграції, а також те, що природний приріст населення в країні продовжує залишатись негативним і його абсолютні значення постійно зростають, відсутність ефективної міграційної політики стає фактором, що потенційно може загрожувати національній безпеці країни.

Показник зайнятості серед осіб іноземного походження в країні стабільно перевищує аналогічний показник серед місцевого населення. Ця тенденція лише укріплювалась впродовж 2005—2010 рр. (табл. 2).

З одного боку, така тенденція може свідчити про те, що іммігранти складають значну конкуренцію місцевому населенню при пошуку роботи, з іншого боку, зважаючи на досить невисокі параметри безробіття в країні (7,3% в Румунії [1], при середньому показнику по країнам ЄС в 2011—2012 рр. — 10—11% [8]), дозволяє стверджувати, що Румунія ще не до кінця використовує свої можливості по залученню робочої сили з-за кордону. Загалом же середній рівень безробіття в Румунії скоротився з 7,2% в 2001—2005 рр. до 6,7% в 2006—2010 рр. [1].

Міжнародна міграція румун є відносно новим феноменом, а фактична кількість трудових мігрантів (включно з нелегальними) не може бути визначена достеменно. Тим не менш, зацікавленість в аналізі цього явища, його причин та наслідків, механізму міграції, країн призначення стабільно викликає досить значний рівень зацікавленості серед науковців.

У кінці 2006 р. Фундація Сороса [3] започаткувала перше національне дослідження міграції румунських громадян за кордон. Дослідження включало в себе кількісний та якісний аналіз міграції з Румунії після 1989 р. У березні 2007 р. було проведене друге дослідження [4], в якому було проаналізовано успішні зміни відповідних законів та виконання своїх зобов’язань державними установами, а також наслідки цих змін. Дослідження продемонстрували, що понад одна третя домогосподарств, тобто близько 2,5 млн одиниць, мали принаймні одного члена родини за кордоном, починаючи з 1989 р. Частка осіб віком від 18 до 59 р., які працювали за кордоном з 1989 р., складала 12% [2].

Перша фаза міграції з Румунії припадала на період 1990—95 рр. і характеризувалась тим, що еміграційний рівень в країні зростав щороку на 0,5%. Це був період первинного вивчення румунами Європи, які відправлялись туди в пошуках роботи, а також більш високого рівня заробітної плати, причому майже 20% мігрантів з країни після поїздки до Європи перенаправляли свій напрямок міграційного руху до Ізраїлю. На початку 90-х рр. Ізраїль та Туреччина залишались основними центрами тяжіння трудових мігрантів з Румунії. Наступними за важливістю напрямками міграції виступали Італія, Німеччина та Угорщина.

Другий етап міграційного руху румун припадав на 1996—2001 рр. з показником тимчасової еміграції на рівні 0,6—0,7% [2]. На цьому етапі починає відчутно зростати привабливість Італії для румунських громадян, які прагнули працювати за кордоном. Ізраїль на даному етапі продовжував залишатися другою за привабливістю країною. На цій стадії до п’яти популярних серед румун країн з першого етапу додалися ще Канада та Іспанія.

Після отримання доступу до Шенгенської зони в січні 2002 р. процес міграції пришвидшився. Робота за кордоном стає масовим явищем, а частка тимчасової еміграції починає варіюватись від 1 до 2,8% [2]. Знову змінюється ієрархія міграційних преференцій. Італія укріплює своє домінуюче становище серед країн призначення для мігрантів з Румунії, на неї тепер припадає 50% міграційних потоків. На друге місце виходить іспанський напрям міграції.

Вибір на користь роботи за кордоном значною мірою залежить від категорії громадян. Так, молоді люди

є більш схильними до роботи за кордоном у порівнянні зі старшим поколінням, чоловіки більшою мірою залученні до процесу еміграції у порівнянні з жінками. Для чоловіків у віці 18—59 рр. виїзд за кордон був найбільш характерним для сільських районів. Для жіночої міграції характерна своя структура. Так, жінки віком від 18 до 29 рр. в сільських районах виїжджають на роботу за кордон більш інтенсивно, ніж жінки аналогічної вікової групи з міст. Натомість, тимчасова трудова міграція жінок віком 30—59 рр. є більш поширеною для жителок міст, ніж сіл.

Виїзд на роботу за кордон є чітко регіоналізованим. В “дошенгенський” період 1996—2001 рр. тимчасова міграція була відносно рівномірно розподіленою між найбільшими регіонами Румунії — Валахією, Молдавією та Трансільванією. Після 2001 р. Молдавський регіон Румунії став найбільшим експортером робочої сили, наступними ж регіонами за кількістю мігрантів стали Валахія та Трансільванія. Бухарест та Доброгоєа характеризувались відносно меншими рівнями еміграції на всіх етапах еміграції. Регіоналізація тимчасової еміграції відзначається не лише відмінністю в інтенсивності, а й структурою міграційних потоків, коли для різних регіонів характерні різні напрями призначення міграції.

Дослідження К. Гуїлмото та Ф. Сандорна [5] відзначає роль еміграції у створенні міграційних мереж, які займають також ключове місце і для Румунії. Важливо також відзначити, що для окремих країн характерні різні типи міграційних мереж. Так, для міграції в Іспанію використовується “мережа рідні”, для Італії — “мережа друзів та рідні”, “мережі іноземних друзів” характерні для міграції до близьких країн, таких як Туреччина та Угорщина, участь посередницьких фірм у працевлаштуванні румун за кордоном є характерною передусім при виїзді до Німеччини, Ізраїлю та Греції.

Основними сферами зайнятості для румун за кордоном є будівництво, послуги домогосподарок, а також сільське господарство. Нелегальна за нятість за кордоном є найбільш характерною для роботи в приватних домогосподарствах та в сільському господарстві. Практика незаконної зайнятості є значно вищою в Туреччині та Італії, а для Німеччини, Греції, Ізраїлю, Канади та США було характерним переважно легальне працевлаштування.

Згідно дослідження М. Константінеску [6], для Румунії після 1989 р. характерними є такі типи міграції:

- міграція етнічних німців, угорців, а також євреїв на історичну батьківщину, що було характерним для перших років після 1989 р. Сприяло такому типу міграції також і імміграційна політика країн-призначення (Німеччини, Угорщини, Ізраїлю);

- циклічна короткострокова міграція з торговою метою (країни колишньої Югославії, Польща, Туреччина, Угорщина, Молдова);

- постійна міграція до традиційних країн імміграції була характерною для всього періоду після розвалу “соціалістичного табору”. Однак, міграція до Канади, США, Австралії та Нової Зеландії значною мірою залежить від критеріїв селекції, які розробляються приймаючими країнами відповідно до їхніх потреб;

- міграція контрактних робітників характеризується легальним перетиним кордоном, а також офіційним проживанням в країні призначення в період зайнятості. Переважними країнами призначення в даному разі виступають Німеччина та Іспанія; виїзд робітників передбачає залучення посередницьких фірм, які забезпечуються працевлаштування, що є характерним для еміграції в Ізраїль. Даний тип міграції може бути пов'язаним також з індивідуальною зайнятістю по контракту без легального посередництва;

- особливим видом міграції також стає міграція з метою навчання;

- для легальної міграції досить часто характерним

є залучення висококваліфікованих робітників до розвинутих країн Європи та Північної Америки [2].

Дослідження, проведене В. Грігорасом [7], продемонструвало, що близько 7% домогосподарств отримують дохід від міжнародної міграції, а 5% зазначили, що завдяки міграційним надходженням їхній рівень добробуту в 2000-х рр. покращився. Близько 10% [2] від загальної кількості всіх типів інвестицій, що були здійснені в Румунії, були зроблені на кошти мігрантів.

У структурі витрат, на які спрямовуються кошти мігрантів, на першому місці знаходяться капіталовкладення у нерухомість (розширення, модернізація або ж придбання нового), далі слідує купівля споживчих товарів, а також інших довготермінових активів (наприклад, автомобілів). Домогосподарства, в яких присутні мігранти, в середньому характеризуються більшою кількістю довгострокових активів, ніж домогосподарства, в складі яких немає робітників за кордоном.

Спрямування міграційних надходжень значною мірою також залежало від регіонів походження міграції. Кошти робітників з сільських районів інвестуються переважно в активи сільського господарства, в той час як робітники з міст інвестують в інші типи ділової активності. Для значної кількості румун, що повертаються за-за кордону, характерним є використання отриманих коштів з підприємницькою метою. Загалом, доля підприємців серед колишніх мігрантів є більш високою, ніж у середньому серед громадян Румунії.

ВИСНОВОК

Про розвиток міжнародної трудової міграції в Румунії в значних масштабах можна говорити, починаючи з 1989 р. З того часу вона стала вагомим фактором, що визначає економічний розвиток країни. Незважаючи на ряд негативних моментів в регулюванні імміграції, досвід, зокрема і негативний, міграційного управління в Румунії може бути врахований Україною при впровадженні її власної стратегії міграційної політики.

Література:

1. Country notes: recent changes in migration movements and policies. Romania [Electronic resource]. — Mode of access: http://www.oecd.org/els/internationalmigration/policiesanddata/IMO%202012_Country%20note%20Romania.pdf
2. Chipea F. Characteristics of International Migration of Labour Force in Romania / F. Chipea [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.socioumane.ro/blog/analesocioumane/files/2010/06/F.-Chipea.pdf>
3. Dumitru S. Economic migration of Romanians: 1990—2006 / S.Dumitru // Open Society Foundation. — Bucharest. — 2006.
4. Serban M., Toth A. The labor market in Romania and immigration / M. Serban, A. Toth. // Soros Foundation, Bucharest, 2007.
5. C. Z. Guilmoto, F.Sandron. The Internal Dynamics of Migration Networks in Developing Countries/ Guilmoto, C. Z., F.Sandron // Population: An English Selection. — 2001 — Vol 13. — № 2. — P. 135—164.
6. Constantinescu M. Effects of international migration on social development. The Romanian / M. Constantinescu // In vol. A new challenge: social development / coord. Catalin Zamfir, Laura Stoica. — Polirom, 2006.
7. Grigorias V. Consequences and projects. Investment income and migration / V. Grigorias // In Sandu Dumitru (coord), Economic Migration of Romanians: 1990—2006, Open Society Foundation. — Bucharest, 2006.
8. Euro area unemployment rate at 11.6% / Eurostat news release // [Electronic resource]. — Mode of access: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-31102012-BP/EN/3-31102012-BP-EN.PDF

Стаття надійшла до редакції 19.12.2012 р.